

Toman, J. 1992. Karel Čapek and/vs. the Prague Linguistic Circle. In: *For Henry Kučera*. Ed. A. W. Mackie et al. Ann Arbor, 365–380.

Bohumil Vykypěl

Ingrid Stöhr: *Zweisprachigkeit in Böhmen. Deutsche Volksschulen und Gymnasien im Prag der Kafka-Zeit*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag 2010. (Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Reihe A: Slavistische Forschungen, 70.) 497 s. ISBN 978–3–412–20566–9. 59,90 euro

Adéla Hall: *Deutsch und Tschechisch im sprachenpolitischen Konflikt. Eine vergleichende diskursanalytische Untersuchung zu den Sprachenverordnungen Badenis von 1897*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang 2008. (Europäische Hochschulschriften, Reihe I: Deutsche Sprache und Literatur, 1969.) 261 s. ISBN 978–3–631–58062–2. 49,20 euro

Dvě knížky o češtině a němčině na přelomu 19. a 20. století

O jazykové situaci v českých zemích před rokem 1918 toho stále nic moc pořádně nevíme. Proto je třeba uvítat každou publikaci zabývající se tímto a příbuznými tématy. Tak je tomu i se dvěma disertacemi, na něž zde chceme krátce upozornit.

1. *Dvojjazyčnost v Kafkově Praze*

První kniha, původně disertace přijatá na Řezenské univerzitě, má za téma otázku česko-německé dvojjazyčnosti v Čechách v době Franze Kafky a zkoumá ji na příkladu pražských německých škol. Po úvodních kapitolách, vymezujících cíle práce, formulujících její pojmový rámec, zejména pojmy jazykového nacionalismu a bilingvismu obecně a v Čechách zvlášť, a popisujících sociální situování češtiny a němčiny v 19. století (1. *Einleitung*, s. 13–21; 2. *Begriffsbestimmung*, s. 22–94; 3. *Deutsch und Tschechisch im Spiegel soziostrukturellen Rahmenbedingungen im 19. Jahrhundert – unter Berücksichtigung einer soziolinguistischer Perspektive*, s. 95–156), přicházejí dvě jádrové kapitoly o školství jako nástroji národní formace v habsburské říši obecně a v Praze zvlášť a o institucionálních a individuálních determinantách bilingvismu na příkladě pražských německých škol (4. *Schulwesen – Instrument sprachnationaler Lenkung und Spiegel des ‚Sprachverhaltens‘*, s. 157–250; 5. *Institutionelle und individuelle Voraussetzungen des Bilingualismus – am Beispiel Prager deutscher Unterrichtsanstalten*, s. 251–430) a pojednání pak uzavírají dvě kratší kapitoly, jedna uvádějící Franze Kafku do popsaného sociolingvistického kontextu a druhá shrnující výsledky práce (6. *Franz Kafkas Bilingualismus im Kontext*, s. 431–446; 7. *Schluss: Bilingualismus und Sprachnationalismus – ein Widerspruch im Prag des Kafka-Zeit*, s. 447–453). Lze říct, že kniha Ingrid Stöhrové je užitečná nejen pro jazykovědce, ale také a vlastně možná především pro historiky: obsáhle pojednává o řadě důležitých problémů a obsahuje spoustu empirických údajů; proto je taky tak tlustá – snad to čtenáře v době stále delších disertací od její četby neodradí, protože k četbě ji doporučujeme.

2. *Obrazy o Čechách a Němcích*

Druhá knížka, původně disertace přijatá na Karlově univerzitě, se zabývá „metatématem“ – ne skutečnou jazykově-etnickou situací v českých zemích koncem 19. století, ale její reflexí v české a německé publicistice: zkoumá česko-německé novinové polemiky po vydání tzv. Badeniho jazykových nařízení v roce 1897. Prvních pět kapitol je vlastně úvodních nebo rámcových: v první se načrtávají metody, materiálová báze a cíle práce (1. *Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs als Teil einer Diskursanalyse*, s. 13–24), v druhé pak historický kontext zkoumané polemiky (2. *Der soziohistorische Rahmen. Die nationalen Verhältnisse im Böhmen der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, s. 25–39) a konečně v třetí kapitole se popisuje obecně politický tisk v Čechách

zkoumané doby i autorkou zkoumaný politický tisk konkrétně (3. *Zur Entwicklung der Presse in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, s. 41–75); nato se ve čtvrté kapitole pojednává o tématu vztahu jazyka a politiky (4. *Sprache und Politik*, s. 77–97) a v páté kapitole se píše o jazykových způsobech tematizace jazyka (5. *Sprachthematizierung – methodisches Vorgehen*, s. 99–110). Nejzajímavější je pak nejdelší kapitola šestá, v níž autorka představuje vlastní výsledky své analýzy: jaká klíčová slova a topoi polemizující novináři užívali, jaký vytvářeli obraz o své i protivné straně, jak hodnotili inkriminovaná jazyková nařízení (6. *Konkurrenz des deutschen und tschechischen öffentlichen Sprachgebrauchs im sprachpolitischen Konflikt von 1897*, s. 111–234). Celá kniha se nakonec ještě koncizně shrnuje (7. *Fazit*, s. 235–243). Při četbě inspirující knihy Adély Hallové čtenáře (spíše historika než jazykovědce) napadají různá témata k dalšímu zkoumání: například co z německých stereotypů a protičeských výpadů má reálný základ, nebo naopak, co přežívá ještě dodnes (česká kultura jako varianta německé vs. Němci jako jediní zprostředkovatelé kultury Čechům, s. 160–161); dobově typická a neomezená jen na české prostředí je zřejmě také relativizace antisemitismu (pozitivní český vs. negativní německý antisemitismus, s. 199–200). Jako první knížku i tuto doporučujeme k pozornosti.

Bohumil Vykypěl

Lurje, Pavel B.: Personal Names in Sogdian Texts (Faszikel 8 in: *Iranische Onomastik Nr. 8, Iranisches Personennamenbuch, Band II: Mitteliranische Personennamen*). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (*Sitzungsberichte der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Bd. 808*), 2010, 527 stran. ISBN 978-3-7001-6838-6.

Osobní jména zpravidla nebývají zahrnuta do popisů sogdijské slovní zásoby, ať už je to Gauthiotův glosář o zhruba 600 lexikálních jednotkách jako součást jeho „Sogdijské gramatiky“ (1929) nebo monumentální „Sogdijský slovník“ B. Gharibové (1995) čítající neuvěřitelných 11 600 lemmat (včetně variant). Jistou výjimku představuje glosář k edici a dokumentů z hory Mug od A.A. Frejmana (1962), který obsahuje asi 750 lexikálních hesel, plus dodatek o cc. 170 osobních jménech. V tomto srovnání vynikne titánská práce Lurjeho, která eviduje a analyzuje více než 1600 osobních jmen. Jde o pokračování mimořádně cenné série monografií věnovaných staro- a středoiránské anthroponymii, kterou založil Manfred Mayrhofer. Ze středoiránských tradic byly dosud publikovány monografie zasvěcené osobním jménům středoperským (Gignoux 1986, 2003) a baktrijským (Sims-Williams 2010). U jazyků s omezeným korpusem literárních či epigrafických textů, zpravidla ještě limitovaných žánrově, představuje onomastika mimořádně důležitý zdroj informací o slovní zásobě, jinak nedoložené. Tato charakteristika se téměř bez výhrad vztahuje na staro- a středoiránské jazyky.

Z důvodů právě zmíněných nadmíru vítaná monografie petrohradského íránisty Pavla Lurjeho uvádí přehled známých osobních jmen v sogdijských manuskriptech a nápisové literatuře a také cenným způsobem shrnuje nejnovější bádání. Hned v úvodu Lurje vysvětluje, že kniha vzešla z jeho pětiletého (2004–2009) postdoktorského výzkumu na vídeňské univerzitě a při Rakouské Akademii věd. Bádání ho zavedla i do Oddělení pro výzkum Turfanu při Berlínsko-brandenburgské akademii věd a jeho delší přednášková turné zazněla roku 2008 v Petrohradě (RF), v Taškentu (Uzbekistán) a ve výzkumném centru v Pendžikentu (Tádžikistán).

Kvůli fragmentálním textům a problémům s vokalizací psané sogdijštiny zůstává mnoho jmen bez uspokojivé analýzy a zároveň tedy kniha přímo nabízí materiál pro další práci. Monografie začíná úvodem (5–19) a soupisem abecedy podle které jsou řazena hesla (21). Následují přehledy zkratk písem (22), jazyků (23–25), gramatických termínů (26) a bibliografických zdrojů (27–33). Rozsáhlý soupis bibliografie čítá třicet stran! (35–64) a po zásluze je předrazen vlastnímu slovníku